

Goi-mailako Hezkuntzaren Europako Esparrua: aurrerapausoak eta erronkak

TONTXU CAMPOS
PATXI JUARISTI

Eusko Jaurlaritzako Hezkuntza, Unibertsitate eta Ikerketa Sailburua eta
Unibertsitate Zuzendaria

Goi-mailako hezkuntzaren eremua, oro har, eta bereziki unibertsitateak aldatzen ari dira. Horretan zerikusi handia dute ezagutzaren gizartean izandako aldaketek, ikerketa-, garapen- eta berrikuntza-prozesuetan (I+G+B) unibertsitateak nagusi izatea faboratzen baitute. Alegia, herrialde baten garrantzia zientzian eta teknologian ezagutza berria sortzeko ahalmenaren arabera neurtzen denez, ezagutzak sortzeko zentroak —bereziki, unibertsitateak— funtsezko erakundeak bihurtu dira, eta, ondorioz, herrialde guztiak horien emaitzak hobeagotzen saiatzen dira.

Ezagutzaren gizartean gertatzen ari diren aldaketei lotuta, Goi-mailako Hezkuntzaren Europako Esparrua (GHEE) sortu da, eta horrek ere eragin handia izan du Europako goi-mailako hezkuntzan. Esanak esan, unibertsitatea ulertu eta kudeatzeko, irakatsi eta ikertzeko modu berriak agertu dira.

Goi-mailako Hezkuntzaren Europako Esparrua

Goi-mailako Hezkuntzaren Europako Esparrua (GHEE) 1998ko maiatzean sortu zela esan daiteke; hain zuzen ere,

Frantzia, Erresuma Batua, Italia eta Alemaniako unibertsitateen ardura zuten ministroek Sorbonako Aitorpena sinatu zutenean. Aitorpen horretan, ezagutzaren Europa indartu behar zela adierazi zuten, eta Europako unibertsitate sistemak bateratzeko beharra proposatu. Alegia, GHEE sortzeko erantzukizuna hartu zuten, eta, horrekin batera, esparru honetan mugikortasuna eta lanerako aukerak erraztu behar zirela erabaki.

Lehen bilera haren ostean, 1999ko ekainean, Europako hogeita bederatzi herrialdeetako hezkuntza ministroak bildu ziren Bolonian. Ministro horiek Sorbonako Aitorpenean ezarritako oinarriari atxiki zitzaizkien, eta GHEE sustatzeko helburuak jarri zituzten. Boloniako Aitorpena bezala ezagutzen da bilera horren emaitza.

Ordutik, hezkuntza ministroak bi urtez behin bilduz joan dira, ematen dituzten aurrerapausoak ebaluatzeko eta hartu beharreko neurri berriak ezartzeko. Horrela, ondorengo bilerak Pragan (2001), Berlinen (2003), Bergenen (2005) eta Londresen (2007) izan dira.

Gaur egun, bateratze prozesu honetan Europako 46 estatuk parte hartzen dute, eta horretan dabilzan ministroen azken helburua da titulazio-sistema malgua, ulerterraza eta konparagarria ezartzea, ikasleen lan-aukerak handitzeko, beren mugikortasuna errazteko eta GHEEren nazioarteko lehiakortasuna indartzeko.

Estatuak 2010. urtera arteko epea dute egin behar dituzten aldaketa guztiak egiteko eta GHEEen behar bezala integratzeko.

GHEEren helburuak

Oro har, Goi-mailako Hezkuntzaren Europako Esparruak sei helburu ditu:

1. Erraz uler eta konpara daitekeen titulazio-sistemara eta kalifikazio-sistemara egokitzea. Horretarako, tituluaren gehigarri europarra sortu da.

2. Herrialde guztietarako baliozkoa izango den kreditu sistema sortzea. Horretarako, ECTS kredituak (European Credit Transfer System) sortu dira.

3. Hiru ziklotan antolatutako unibertsitate ikasketak bultzatzea: Gradua, Masterra eta Doktoregoa.

4. Goi-mailako hezkuntzaren arloan europar mailako lan-kidetza sustatzea.

5. Esparru komun horren barruan ikasleen eta irakasleen mugikortasuna bultzatzea.

6. Garapen kurrikularrari garrantzia ematea, ikaslearen prestakuntza osatzeko.

Helburu horiek guztiak behar bezala betetzen badira, bere ikasketak bukatzen dituen ikasle batek Europa osoan zehar balia garria izango den titulu ofizial bat lortuko du; eta titulu horri atxikita Tituluaren Gehigarri Europarra izeneko dokumentua. Dokumentu horrek GHEEn normaldutako formatua du, eta tituludun bakoitzarentzako, modu pertsonalizatuan, egindako ikasketak, lortutako emaitzak eta eskuratutako gaitasun profesionalak agertzen ditu.

Tituluaren Gehigarri Europarraren bidez, errazagoa izango da egindako ikasketak Europako beste estatu batzuetan onartzea eta langileei Europar Batasunean joan-etorri askean ibiltzeko aukera ematea. Alegia, Tituluaren Gehigarri Europarrak titulazioen aitoren errazagoa ahalbidetzen du, baita ikasleak Europako lan merkatuan sartzea eta mugitzea erraztu ere.

Tituluaren Gehigarri Europarra ezartzearekin batera, ECTS sistema edo Kredituen Transferentziarako Europar Sistema ezarri behar dute herrialdeek. ECTS sistema Europako herrialde gehienetan dago ezarria, eta unibertsitateko ikasketak planetan zehazten diren helburuak lortzeko ikasleak egin behar dituzten lanen neurri bateratu bat da.

Egia esan, desberdintasun garrantzitsuak daude gaur egun erabiltzen den kreditu sistemaren eta ECTS sistemaren artean. Hain zuzen ere, kredituak, gaur egungo sisteman, irakasleak ematen dituen ikastorduak islatzen ditu. Zehatzago

esanda, gaur egungo kreditu bat 10 irakastorduri dagokio. ECTS delako kreditua desberdina da. Izan ere, ikasketa plan batean programatutako helburuak gainditzeko ikasleek egin behar duten lan karga neurtzen du: eskola orduak, bakarkako ikasketa orduak, azterketak, praktikak, mintegiak... Erreferentzia modura, ECTS kreditu bakoitzak laneko 25 eta 30 orduen artean islatzen du.

Irakasgai bakoitzak duen ECTS kreditu bakoitzeko, 7,5 eta 10 ordu bitartean eskola orduak izango dira. Klase magistral edo teorikoak, gehienez ere, ikastordu kopuruaren %60 izango dira. Gainontzekoa, beraz, lantzen den irakasgaiaren ezaugarrietara hobekien egokitzen diren praktika, tailer edota mintegiei dagokie. Zentzu honetan, kontuan izan behar dugu sistema berri honen baitan, irakasleen egiteko nagusia ikasten irakastea dela. Alegia, irakaslea ez da bakarrik ezagutzak ematera mugatuko, baizik eta lan, mintegi, ebaluaketa eta azterketak antolatu behar ditu. Hain zuzen ere, azken helburua da ikasleek lanerako eskaerei behar den bezala erantzutea baimentzen duten gaitasun eta ezagutzak eskura ditzatela. Horrekin batera, hezkuntza sistema berri honek ikasleen jarrera aldaketa eskatzen du. Hau da, ikasleak ezagutzaren hartzaile soila izateari utzi behar dio eta ikasketa prozesuan jarrera aktibo eta autonomia hartu behar du.

Aldaketa guztiak gauzatzen direnean, hiru ziklo nagusi izango dira unibertsitatean. Gradua (240 kreditu), masterra (60 eta 120 kreditu artean) eta doktoregoa (master ikasketak gehi ikerketa). Ikasturte bakoitzak, gehienez, 60 ECTS izango ditu eta, hortaz, graduak 4 urteko iraupena izango du, maste-rak 1 edo 2 urtekoa eta doktorego-kurtsoek 2 urtekoa, doktorego-tesia aurkezteko behar den denbora gehituta. Graduko ikasketak ezartzearekin, egungo diplomatura eta ikasketa teknikoak eta gaurko ingeniari-tza eta lizentziaturak desagertu egingo dira. Horiek guztiak graduko ikasketa bihurtuko dira.

Honela, bada, ikasturte bakoitzak 60 ECTS izango dituela kontuan hartzen badugu eta ECTS kreditu bat laneko 25 eta 30 ordu ingururi dagokiola, ikasturte bakoitzean ikasleak

ikasten egingo duen ordu kopurua 1.500 eta 1.800 artekoa izango da.

GHEEra UPV-EHUK, MUK eta UDK eman dituzten pausoak

Euskal Unibertsitate Sistema osatzen duten hiru unibertsitateak aspalditik dabilta lanean GHEEra egokitzeko. Euskal Herriko Unibertsitateak (UPV/EHU), Deustuko Unibertsitateak (UD) eta Mondragon Unibertsitateak (MU) hainbat pauso eman dituzte Europako trenara ez galtzeko.

Alde batetik, hiru unibertsitateek egin dituzten plan estrategikoei garrantzi handia ematen diote GHEEra egokitzeari, Europako unibertsitate-esparruan lehiakorrak izateko helburuarekin.

Hortik abiatuta, ECTS kreditu sistema eta GHEEtik bultzatu nahi den irakaskuntza eta tutoretza ereduak barneratzeko aholkularitza eta laguntza programak abiarazi dituzte. UPV/EHUK kreditu europarra unibertsitateko irakaskuntzetan barneratzeko AICRE eta SICRE programak abiarazi zituen 2004-2005 ikasturtean. Horrekin batera, irakaskuntzaren berrikuntza sustatzeko programa garatu du, IBP programa deitua (Irakaskuntzaren Berrikuntzarako Programa). Programa horrek laguntza eta aholkularitza ematen die egungo titulazioak ECTS kredituetara egokituz doazen fakultate eta unibertsitate-eskolei.

MUK Mendeberrri izeneko hezkuntza-eredua abiarazi zuen 1999an. Egitasmo horrek GHEEren baitan bultzatu nahi diren irakasteko eta ikasteko ereduak hartzen ditu oinarritzat, eta, ondorioz, ikasleen gaitasunen garapena bilatzen du. Horrekin batera, MUKo titulazioetan ECTS kreditua erabiltzen da.

UDren esparru pedagogiko berriak ECTS proiektuaren ikuspegia barneratzen du. Horrekin batera, bost titulazioetan proba pilotuak egin ditu, Europako ereduaren esperimentatzeko eta ereduaren zailtasunak eta premiak aztertzeko.

Aipatzekoa da hiru unibertsitateek Tituluaren Gehigarri Europarra emateko prozedura aplikatzen dutela. Gainera, GHEEra egokitutako hainbat master eskaintzen ari dira 2006-2007 ikasturtetik. Era horretan, 2008-2009 ikasturtean, UPV/EHUK GHEEra egokitutako 53 master eskainiko ditu, MUK 7 eta UDk 37.

Kontuan hartzekoa ere bada Euskal Unibertsitate Sistema osatzen duten hiru unibertsitateak aspalditik dabiltzala GHEEra egokitutako graduak titulazio ofizial berrien inguruan gogoeta sakona egiten, etorkizuneko ikasketak zehaztu asmoz. UPV/EHUK, UDk eta MUK pauso asko eman dituzte arlo horretan. Horrela, MUK GHEEra egokitutako 7 gradu eskainiko ditu 2008-2009 ikasturtean. Hain zuzen ere, MU izango da GHEEra egokitutako graduak eskainiko dituen lehen euskal unibertsitatea. Are gehiago, itxura guztien arabera, 2009-2010 ikasturterako unibertsitate horrek eskaintzen dituen titulazio ia guztiak egokituta izango ditu.

UDk 2009-2010 ikasturtean eskainiko ditu GHEEra egokitutako 19 titulazio. UPV/EHUn gauzak geldoago doaz, eta badirudi 2010-2011ra arte itxaron beharko dela GHEEra egokitutako titulazio ofizial berriak ezartzeko.

GHEEren helburuetariko bat da Europako goi-mailako hezkuntzaren arloan europar mailako lankidetzak sustatzea eta esparru komun horren barruan ikasleen eta irakasleen mugikortasuna bultzatzea. Zentzu honetan, hiru unibertsitateek lan asko egin dute beste unibertsitate batzuekiko lankidetzak sustatzen, eta azken urteotan hainbat hitzarmen sinatu dituzte nazioarteko doktorego sareetan sartzeko edota nazioarteko ikerketa-zentroekin lankidetzan aritzeko.

Mugikortasuna errazteko eta atzerriko beste unibertsitate batzuetako ikasle eta irakasleak erakartzeko, hiru unibertsitateek eleaniztasun planak ere garatu dituzte; apurka-apurka, handituz doa ingelesez eskaintzen diren ikasgaien kopurua. UPV/EHUn, adibidez, hainbat irakasgai eskaintzen dira ingelesez eta 130 irakasletik gora daude akreditatuta, Eleaniztasun Planaren arabera, atzerriko hizkuntzaren batean

irakasteko. 2008-2009 ikasturtean, hizkuntza horretako irakaskuntza-eskaintza handituz joatea aurreikusten da.

GHEEn dagoen beste arlo garrantzitsu bat da kalitatearen inguruko kezka. Ildo horretatik, hiru unibertsitateek modu desberdineko ebaluaketak bultzatu eta abiarazi dituzte (UNIQUEALEk¹ eta ANECAk² egindako ebaluaketak), eta AUDIT programan³ eta DOCENTIA programan⁴ parte hartzen ari dira. Horrekin batera, ahalegin garrantzitsuak egin dira eskaintzen diren titulazioetan Estatuko Zientzia eta Berrikuntza Ministerioak ematen dituen kalitate-aipamenak lortzeko.

GHEEra egokitzeko Hezkuntza, Unibertsitate eta Ikerketa Sailak emandako pausoak

Bolognako Adierazpenean ezarritako helburuek eta horiek betetzeko garatu beharreko jarduerak asko eskatzen diete unibertsitateei, baina baita botere publikoei ere. Horrela, Eusko Jaurlaritzako Hezkuntza, Unibertsitate eta Ikerketa Sailak ere pauso erabakigarriak eman ditu Euskal Unibertsitate Sistema osatzen duten unibertsitateak GHEEra arazorik gabe egokitzeko. Zehazki, 2007ko abenduan, 2007-2010 unibertsitate plana onartu zuen. Plan horren helburu orokorra da «*Euskal Herriko unibertsitate-sistema Goi-mailako Hezkuntzaren Europako Esparrura eta Ikerketaren Europako Esparrura pixkanaka egokituz joatea*». Helburu orokor horretatik abiatuta, planak bederatzi helburu zehazten ditu:

1. Unibertsitate-irakaskuntzako prozeduretan berrikuntza sustatzea.
2. Euskal unibertsitate-sistemak nazioarte mailan integratzea.
3. Unibertsitateko zerbitzuak modernizatzeke ekintzak bultzatzea.
4. Euskal unibertsitate-sistemaren kalitatea hobetzea.
5. Unibertsitatearen, enpresaren eta gizartearen arteko harremanak hobetzea.

6. Euskal unibertsitate-sistemaren ekoizpen zientifiko eta teknologikoaren hazkuntza sustatzea.

7. Unibertsitatearen esparruan euskara sustatzea.

8. Euskal Herriko Unibertsitatearen finantzaketa-esparru egonkorra ezartzea, unibertsitate publikoak bere helburuak lortzeko duen ahalmena handitzeko helburuarekin.

9. Euskal unibertsitate-sistemako unibertsitate pribatuekiko harreman-esparru egonkorra ezartzea.

Helburu horiek guztiak lortzeko, 1.271.721.808 € erabiliko dira (%98,18 UPV/EHU, %0,91 UDn eta %0,91 MUn). Zentzu honetan, kontuan izan behar dugu GHEE gauzatze-ko berariazko baliabideak behar direla, eta aurrekontu garbirik izan ezean, birmoldaketa horrek porrot egin dezakeela.

Zeintzuk dira GHEEren erronkak Euskal Herriko unibertsitate eta erakunde publikoentzat?

Arestian ikusi bezala, Euskal Unibertsitate Sistema osatzen duten hiru unibertsitateek pauso ugari eman dituzte GHEE-ra egokitzeko. Besteak beste, hiru unibertsitateek ECTS sistema unibertsitateko irakaskuntzetan barneratzeko programak bultzatu dituzte. Dena dela, aipatzekoa da, kasu gehienetan, irakasleek beren borondatez parte hartzen dutela programa horietan, eta, ekimen horiek, beraz, esperientzian parte hartzea erabaki duen irakasleak ematen dituen irakasgaiak aukeratu dituzten ikasleei baino ez dietela eragiten.

Bestalde, argi dago abiadura desberdinak daudela GHEE-ra egokitzeko prozesuan. Graduondoko ikasketei dagokienez, Euskal Unibertsitate Sistemako hiru unibertsitateak GHEE-ra egokitutako hainbat master eskaintzen ari dira 2006-2007 ikasturtetik, eta, arlo honetan, antzerako abiadura daramate; baina graduako tituluei dagokienez, abiadura desberdinak daude hiru unibertsitateen artean: MUn 2008-2009 ikasturtean hasi dira gradu berriak eskaintzen, UDn 2009-2010ean hasiko dira eta UPV/EHU 2010-2011n. Abiadura desber-

din horiek nolabaiteko desorekak sortzen dituzte sistemaren baitan.

Ezin da ukatu pauso asko eman direla ikasle, irakasle eta administrazio eta zerbitzuetako langileen mugikortasuna bultzatzeko, baina oraindik ere asko dago egiteko arlo honetan. Nazioarte mailako harreman gehiago behar dituzte gure unibertsitateek, mugikortasuna errazteko eta nazioarte mailan ezagunak bihurtzeko. Horrekin batera, beharrezkoa da eleaniztasun planak indartzea. Izan ere, mugikortasuna eta atzerriko unibertsitateekiko harremanak ez dira benetan sendotuko, ingelesez eta atzerriko beste hizkuntzetan eskaintzen diren ikasgaien kopurua handitzen ez bada.

Bestalde, Estatuko zein Estatuz kanpoko ikasle, irakasle eta ikerlariak erakartzeko, ezinbestekoa da kalitatearen aldeko apustu sendoa egitea. Azken urteotan gure unibertsitateek ezagutu duten ikasleen galera kanpoko ikasleekin orekatu nahi bada⁵, ebaluaketaren kultura hedatu behar da, eta kalitatezko irakasleak, azpiegiturak eta ikasketak eskaini behar dira. Egia esan, gure unibertsitate sistemaren kontrasanetariko bat da, alde batetik, unibertsitateko agintari, irakasle eta ikerlariak onartzen dutela etengabeko ebaluaketa ezinbestekoa dela gure unibertsitateen kalitatea hobetzeko, baina, bestetik, jarrera ezkor asko daudela ebaluaketen emaitzak bere ondorio guztiekin onartzeko. Egiatan, gure unibertsitate sistemari asko kostatzen ari zaio onartzea ebaluaketarik gabe ez dagoela kalitaterik, ezta garapen zientifiko-teknologikorik ere.

Kalitatearekin lotuta, datuek erakusten dute ikerketa dela euskal unibertsitate-sistemaren alderdirik ahulena. Zentzu honetan, GHEEra behar bezala egokitzeko, beharrezkoa da tesi- eta doktore-kopurua, argitaratutako artikulua zein erregistratutako patenteen kopurua gehitzea, baita enpresarekiko harremanean sakontzea ere.

Bestalde, argi adierazi behar da GHEEk ez duela bilatzen hezkuntzaren homogeneousutasuna, baizik eta European barrera egindako ikasketen onarpena errazteko alderagarriak di-

ren prestakuntza programak hedatzea. Unibertsitateen eta erakunde publikoen lana da homogeneotasuna ekidin eta erakargarriak izango diren titulazioak bultzatzea. Kanpoko ikasle, ikerlari eta irakasleak erakarri nahi badira, beste inork eskaintzen ez dituen ikasketak eskaini behar dira.

Kontu handiz ibili behar da GHEE Europar Batasuna osatzen duten errealitate sozial, kultural eta ekonomiko desberdinetara egokitzerakoan; hau da, ikasketak zehazterakoan, herrialde bakoitzeko berezitasunak (hizkuntza, produkzio sistema, ekonomia...) hartu behar dira aintzat. Gure kasuan, Bolognako prozesua Euskal Herriko berezitasun linguistiko, kultural eta sozioekonomikoak kontuan hartuta bultzatu behar da. Gure unibertsitateetan atzerriko hizkuntzen presentzia handitu behar da, baina euskararen inguruan azken urteotan eman diren aurrerapausoetan atzera egin gabe⁶.

Beste erronka garrantzitsu bat da ikasteko sistema aldatzea. Apunteak besterik gabe buruz ikasi ordez, hezkuntza praktikoagoa izatea lortu behar da. Horretarako, beharrezkoa da ikasle gutxiagoko taldeak sortzea. Funtsezko alderdiak buruz ikastearekin batera, gaiak eztabaidatzea eta praktikak egitea ikasteko metodo gisa hartu behar da. Eta horrek eskatzen duena da ikasketa unibertsitarioekiko jarraera aldatzea. Unibertsitateak ezagutzak ikastea eta egungo gizarterako beharrezkoak diren ahalmenak eta gaitasunak garatzea ahalbidetzen duen hezkuntza-eredua ezarri behar du. Hori dela eta, ezinbestekoa da unibertsitatearen egitura tradizionalak, irakaskuntza-metodoak, irakasleen eginkizuna, etab. barru-barrutik aldatzea. Eskola magistralen ordez, irakatsi eta ikasteko metodologia berriak modu intentsiboan erabili behar dira. Beste berba batzuekin esanda, unibertsitateak berriro orientatu behar dira, ikasleak irakaskuntza-sistemaren ardatz nagusia izan daitezen. Ildo horretatik, beharrezkoa da unibertsitate-ikasketak bertan behera uztearen inguruan hausnarketa egitea, horren inguruan neurri egokiak hartzeko, baita ikasle berriak hobeto moldatzeko bideak bilatzeko edo eskola-uztean eragiten duten elementuak murrizte-

ko. Ezin da ahanzi Estatuko unibertsitate-sisteman eskola uztearen batez besteko tasa %28koa dela eta UPV/EHUn ikasketak bertan behera utzi zituztenen tasa %26koa izan zela 2004-2005 ikasturtean (CRUE 2006). 2003ko eta 2006ko PISA azterlanean emaitzarik onenak lortu zituen Finlandian, aldiz, 2005eko datuen arabera, graduako eta masterreko ikasleetatik %5,4k utzi zituzten beren ikasketak eta %4,7k unibertsitatea utzi zuten (Finish Ministry of Education 2007).

Esanak esan, bizitzen ari garen garai honetan, beharrezkoa da unibertsitate-proposamena berriz hausnartzea eta etorkizunera begira planifikatzea, hori guztia, ezagutzaren gizartean lehentasunezko posizioak bilatzeko eta, azken batean, Euskal Autonomia Erkidegoko biztanleen bizi-kalitatea hobetzeko. Ea GHEEren baitan bultzatzen ari diren aldaketek hori lortzea errazten duten.¶

-
1. UNIQUAL, Euskal Unibertsitate Sistemaren Kalitatea Ebaluatu eta Egiaztatzeko Agentzia, Eusko Jaurlaritzako Hezkuntza, Unibertsitate eta Ikerketa Sailak sortu du, goi-mailako hezkuntzaren baitan kalitatearen kultura sustatzeko. Zehatzago esateko, UNIQUALen helburua da euskal unibertsitate-sisteman kalitatea ebaluatzea, egiaztatzea eta ziurtatzea.
  2. Estatu mailako Kalitate eta Ziurtapenaren Ebaluazio Agentzia.
  3. AUDIT, ANECA, AQU eta ACSUG agentziek elkarlanean garatu duten programa da. Unibertsitateei zuzenduta dagoen ekimen horren bidez, irakaskuntzen kalitatea ziurtatzeko jarduerak bultzatu nahi dira.
  4. Irakaskuntza lana Ebaluatzeko Programa (DOCENTIA) ANECAk sortu du, unibertsitateko irakasleen kalitatea bermatzeko prozedurak sortzeko.
  5. 2001-2002 ikasturtetik 2006-2007 ikasturtera, ikasle-kopurua %13,7 murriztu da Euskal Herriko Unibertsitatean, %37,8 Deustuko Unibertsitatean eta %2,8 Mondragon Unibertsitatean.
  6. Euskarari dagokionez, egoerarik onena MUn aurkitzen dugu. Bertan eskaintzen diren kredituen %64 euskaraz dira. UPV/EHU tarteko egoeran egongo litzateke, hots, %49rekin. UDK du egoerarik kaskarrena, eskaintako kredituetatik %25 baino ez baitira euskaraz.

Bibliografia

- CRUE - Conferencia de Rectores de las Universidades Españolas (2006): *La universidad española en cifras, 2006. Información académica, productiva y financiera de las universidades españolas. 2004. Indicadores Universitarios. Curso Académico 2004-2005*, Madril, Observatorio Universitario.
- Eusko Jaurlaritza (2008): *2007-2010eko Unibertsitate Plana. Euskal Unibertsitate-Sistamarako Plana*, Gasteiz.
- Finish Ministry of Education (2007): *Universities 2006. Annual Report*, Helsinki, Ministry of Education.
- UPV/EHU (2007): *Eremu berria, aukera berriak. 2010*, Leioa, UPV/EHUko Argitalpen Zerbitzua.